

Vopaleczky György

**KULTÚRAKÖZVETÍTÉS A
KOLLÉGIUMBAN**

A kultúra: az emberi - társadalmi tapasztalatok totalitása. A tudás e tapasztalatok általánosítása, racionalizálása.

A tudás jelenti az ismeretek birtoklását, a megértést, az alkalmazást, és a fejlesztést.

Tehát amikor kultúráközvetítésről beszélünk, tulajdonképpen tudásközvetítésről van szó: a tanulók műveléséről, oktatásáról, neveléséről, személyiségének fejlesztéséről, ami a tanulók (befogadók) oldaláról tanulás, művelődés. A tanulás során ismereteket, jártasságokat, készségeket, szociális irányultságokat, érzelmeket, értékeket, magatartásformákat stb. sajátítanak el.

Értelemszerűen a kollégiumi kultúráközvetítés nem szűkítem a „közművelődési” funkcióra.

A fő területek (nevelési tartalmak)

- A mindennapi érintkezés kultúrája
- Az egyén a közösségben - a társas kapcsolatok kultúrája
- Közéleti kultúra
- Erkölcsi kultúra
- Tanulási kultúra
- Gondolkodási kultúra
- Munkakultúra
- Szabadidős kultúra
- Esztétikai kultúra
- Az egészségmegőrzés kultúrája
- Mentálhigiénés kultúra

A kollégiumi tudásközvetítés fő funkciója (területe) először a mindennapi iskolai felkészülés segítése, másodsor az iskolai tudás kiegészítése, bővítése, harmadszor praktikus, konvertálható ismeretek átadása, s végül a tanulók un. általános műveltségének fejlesztése.

A **tanulás (művelődés)** alapvető jegye az egyéni aktivitás, mely konkrét tevékenységben realizálódik.

A művelődés három jól elkülöníthető dimenziója: a spontán formálódás, a regeneratív szórakozó tevékenység, s a céltudatos, rendszeres művelésben- nevelésben való részvétel. Ez utóbbi kettőben vállal szerepet a kollégium, elsősorban úgy, hogy megfelelő kínálatot, ill. feltételeket biztosít.

Figyelembe kell venni a következő **alapelveket**.

A tanulás (művelődés) az egész emberre hat, tehát a személyiség teljes megváltoztatásában valósul meg, amelyhez ugyanakkor nélkülözhetetlen a tanuló **aktív részvétele, együttműködése, önnevelő- készsége**.

Továbbá: a művelődés folyamatjellegű, tehát hosszú távú tervezést és stratégiát igényel, amelyben figyelembe kell venni **az életkori sajátosságokat, igényeket, lehetőségeket is**.

A kollégiumi tudásközvetítés részben hasonlít az iskolai nevelő-oktató munkához, de valójában iskolán kívüli szervezett nevelés. Ezért ismerni és alkalmazni kell a nevelés általános törvényszerűségeit és fogásait, de emellett a nem iskolai keretekben történő oktatás, önképzés módszereit is, melyhez a felnőttképzés tudománya nyújt segítséget.

A nevelhetőség biológiai és szociális tényezői

- társadalmi rétegződésben elfoglalt hely
- környezet szociokulturális meghatározottsága
- egyéni adottságok, a személyiség által determinált
- fejlődőképesség
- tudatos fejlesztőhatások
- az egyén önfejlesztő aktivitása
- fizikai, intellektuális, szociális érése (állapota)

(Ezek egymással összefüggnek, ok-okozati viszonyban állnak.)

A művelődési folyamat fő mozzanatai:

- a művelődési értékek, valamint célok világossá tétele
- a befogadók műveltségi-, motivációs-, igényszintjének felmérése
- a tartalom és a tevékenység meghatározása (kinek mit kell átadni, ill. kitől milyen együttműködést várok el)
- a folyamat „futtatása” (feltételek, hozzáférhetőség, folyamatos motiváció biztosítása)
- értékelés, visszacsatolás.

A kollégiumi tudásközvetítésben (is) jelentős mértékben szerepet játszik az **önnevelés, a résztvevői aktivitás, a motiváltság**, pontosabban ezek nélkül hatékony tudásközvetítés nem képzelhető el. Ugyanakkor a kollégiumban elhelyezett tanulók fele-háromnegyede hátrányos-, vagy többszörösen hátrányos helyzetűnek, kulturálisan depriváltak tekinthető. A művelődés terén többlet erőfeszítéseket különösen ezektől a gyermekektől nem várhatunk.

A kollégiumi nevelésben a kultúráközvetítés tartalma többé-kevésbé tisztázott. Az oktatás és nevelés átalakuló céljait, az új követelményeket a „A közoktatás távlati fejlesztési stratégiája” is világosan megfogalmazza, mely számunkra is útmutatást ad.

Ezek:

- polgári társadalom és piacgazdaság követelményeihez való alkalmazkodás
- az információs társadalomban szükséges ismeretek fontossága
- alkalmazkodó képesség a gyorsan változó körülményekhez
- az élethosszig tartó tanulás képessége
- saját egészséghez és a környezethez való pozitív viszony
- a modern európai társadalomhoz való tartozás tudatának erősítése (egy erős nemzeti tudat alapján).

A kollégium segítséget adhat a hátrányok leküzdéséhez, segítheti az iskola oktató-nevelő munkáját, valamint hozzájárulhat a különféle képességek kibontakoztatásához ("második esély"); természetesen a megfelelően gazdag tevékenységrendszer feltételeinek megteremtésével.

A kollégiumi nevelés-oktatás tartalmát (a kultúráközvetítő tevékenységet) úgy kell meghatározni, hogy aktívabban részt vállalhasson a fiatalok életkezdési esélyeinek növelésében, a helytállásra való felkészítésben. Ez alatt értendő a hátránykompenzáció, az általános műveltség (általános képességek) fejlesztése, a tehetséggondozás, a pályaeorientáció, az ismeretátadás a legfontosabb munkaerőpiaci elvárások (preferált képességek) figyelembevételével, a szociális képességrendszer, s az életvezetési képességek fejlesztése.

A kollégium segíteni tudja a tanulókat - és ez különösen a nem "iskolaközeli" környezetből érkezettek számára bír jelentőséggel - a társadalmilag fontos képességeknek az elsajátításában. Ilyen a kommunikációs ismeretek, az idegen nyelvtudás, a matematikai tudás, a tanulásmódszertan, a vizuális kultúra, az általános kulturális ismeretek ("humán műveltség"), valamint az önismeret, önbizalom, kockázatvállalási képesség fejlesztése.

Ferge Zsuzsa tudástipológiáját alkalmazva a kollégium elsősorban a hétköznapi praktikus- valamint társadalmi-, továbbá az ünnepnapis tudás közvetítésében vállal, illetve vállalhatna a továbbiakban jelentősebb mértékben szerepet.

A hátránykompenzáció jelenleg azért nem működik hatékonyan, mert nem megfelelő módszereket alkalmazunk. A kultúráközvetítés nem differenciált: nem alkalmazkodik a diákok felkészültségéhez, igényeihez, így a leginkább rászorulóknak

maradnak ki belőle; sok esetben a tevékenység formális. Látható következménye, hogy a hozott előnyök növekedése viszonylag erőteljesebb a hátrányok csökkenésénél. További probléma, hogy a tevékenység a pedagógus, a testület adott szakértelméhez kötött, ami objektív adottság.

Tény, hogy az eddigieknél nagyobb figyelmet kell fordítani a helyes módszerek megválasztására: főként a differenciálásra, a tanulók aktivizálására, motiválására.

Ez utóbbival kapcsolatos feladat kettős: feltárni a tanulók motivációs jellemzőit, a meglévő motívumokat aktivizálni kell, valamint a tanulóknál megtalálni és működtetni azokat az új motivációs eszközöket, amelyek révén a kollégiumi tudásközvetítés hatékonyabbá tehető.

Ennek érdekében vizsgálni kell:

- 1) a viselkedés motivációs bázisait (mely lehet belső-, beépült-, külső-, és presztízs tanulási motiváció),
- 2) valamint a tanulási motivációt befolyásoló tényezőket, melyek közül a legfontosabbak a következők:

Családi szociokulturális hatások

A családi hátteret meghatározó jellemzők

- szülők társadalmi pozíciója
- család kulturális státusa
- a kultúra közvetítőinek igénybevétele
- a szülők anyagi helyzete
- a család lakóhelye

A motiváció fejlődését befolyásoló családi hatások

- anyagi feltételek
- családi miliő
- szociális - emocionális befolyás
- a család iskolához való viszonya
- a család értékközvetítő szerepe
- élmények horizontja a családban
- a család társadalmi státusa
- a szülők iskolázottsága

Kritériumsor a tanulók hátrányos helyzetének feltérképezéséhez

- szegénység, alacsony jövedelem a családban
- a család egzisztenciális bizonytalansága (bizonytalan munkavállalói státusz)
- rossz lakáskörülmények
- az eltartottak száma a családban három vagy több
- szülő(k) munkanélkülisége
- szülők alacsony iskolai végzettsége (8 általános vagy kevesebb)
- a család, a közvetlen környezete deviáns életmódja, életvitele
- család hiánya (a gyermeket nem a szülei nevelik)
- elhunyt szülő(k)
- az ép család hiánya (elvált vagy különélő szülők)
- a család instabilitása (konfliktusokkal terhelt családi élet)
- beteg, vagy cselekvésében korlátozott szülő
- kisebbségi etnikai helyzet
- fogyatékoság (értelmi, érzékszervi, mozgásbeli stb.)

A tanuló tanulási folyamatban szerzett egyéni tapasztalatai

A kollégiumban többségben vannak azok a gyermekek, akiknek a tanulással kapcsolatos (elsősorban iskolai) előzetes tapasztalataik általában kedvezőtlenek. Tehát gondok vannak a hozott ismeretekkel, az iskolai tananyag befogadásának képességével, ezen túlmenően az önértékeléssel is. Az iskolai (vagy szülői) fokozott teljesítménykényszer gyakran vált ki szorongásos tüneteket, amely akadályozza a képességeknek megfelelő teljesítést, a személyiség harmonikus fejlődését. Mindezek alapvetően összefüggnek a motivációval. Fontos, hogy a tanuló motivációjának szintjéhez igazítsuk a módszereket.

A tanulók szociális igényei

A környezethez való viszony a döntő eleme, amely visszahat a teljesítményre; lényegében a személyek, csoportok elvárásainak, elismerésének való megfelelés, azokkal való azonosulás, vagy azok befolyásolásának igénye

Az egyes tevékenységek oki háttérmagyarázata

Fontos megismerni, hogy az egyén tevékenységének eredményességét (eredménytelenségét) milyen okokkal magyarázza.

A tanulási motiváció

Azt kell vizsgálni, hogy milyen területeken működik a motiváció, mennyire kiterjedt, és mennyire stabil.

Tanulási orientációk, technikák

Hogyan fordulnak a tanulók az ismeretek felé, hogyan szerzik meg, hogyan rakatározzák el, hogyan dolgozzák, valamint idézik fel.

A tanuló személyiség karakterjegyei

a) Temperamentum dimenziói: extrovertált (izgalomkeresés)
introvertált (meggondoltság)

b) Emocionalitás fő típusai:

érzékeny
feszült
visszahúzódo
kiegyensúlyozott

c) Függőség-függetlenség megnyilvánulása

Dependens: függőség, a környezet elvárásainak eleget tevő, a felnőttekkel való interakcióra szinte állandóan igényt tartó.

Independens: független, erősen motivált a szellemi tevékenységre, elsősorban a sikerre. Érdeklődő, szereti a kihívásokat.

Autonóm: felelősségvállaló, a tudásvágy motiválja.

d) Énkép: pozitív - negatív

A kognitív (megismerési) képességek jellemzői

Fontos az alábbi területek megfigyelése:

- Kiemelkedő képességek - fejlesztésre váró képességek
- Intelligencia (racionális gondolkodás, a környezettel való eredményes bánti tudás, praktikus ügyesség): kiváló-jó-megfelelő
- Kreativitás (a gondolkodás originalitása, flexibilitása, fluenciája):
  - jó-fejlesztésre váró
- Koncentrációs készség: jó-fejlesztendő
- Tanulási mód: tempó: gyors-közepes-lassú
  - teljesítmény: egyenletes, növekvő, csökkenő, rapszodikus
  - terhelhetőség: jó, közepes, gyenge
  - aktivizálhatóság: jó, közepes, gyenge
- Egyéni munkavégzésben megmutatkozó fejlettség: önálló, segítséget igénylő (néha, alkalmanként, rendszeresen)
- Munkamorál: felügyelet nélkül dolgozik, ellenőrzés mellett dolgozik.

- Együttműködési képessége: közös feladatok megoldásában, konfliktushelyzetben, társas helyzetben: jó együttműködő, bizonytalan együttműködő, elutasító, magas presztízsű tanuló.

Mindezek elemzése után dönthetjük el, milyen szinten és milyen módszerekkel valósul meg a kultúráközvetítés (felzárkóztatás, korrekció, többlet ismeretek átadása, stb.).

A nevelési-oktatási feladatok tervezése

A tanulók egyéni különbségeinek számbavétele

Képességek, tudás aktuális színvonala (ezen belüli disszonáns faktorok).
Meglevő tantárgyi érdeklődés, speciális érdeklődés, motiváció
Általános kulturális-, szociális-, érzelmi háttér.

Ebből adódó speciális feladatok átgondolása:

- felhasználás (különbféle feladatok a tehetséges tanulók számára)
- fejlesztés (felzárkózás)
- korrigálás (hiányok pótlása)
- kompenzálás.

A közvetítendő ismeretek általi ösztönzések számbavétele

- Az átadni kívánt ismeretek céljának világos megfogalmazása, tudatosítása, esetenkénti problémásítása.
- A kíváncsiság, érdeklődés felkeltésének módja.
- Az elsajátítandó ismeretek hasznosságának, használhatóságának tudatosítása.
- Az ismeretanyag vonzerejének biztosítása.
- Problémaszituációk tervezése.
- A várható elsajátítási nehézségek számbavétele.
- Didaktikai anyagok, feladatok előkészítése az egyéni és csoportmunkához.
- Feladatok közös tervezésének alkalmi, módjai.

Tevékenységi formák tervezése

A csoportszervezés szempontjainak átgondolása. A csoportosítás elvei.

A tanulók /csoportok/ mobilitása.

Különböző témák időbeli tervezése, felosztása.

A munka felosztása, megosztása.

Tanárközpontú munkaformák:

-frontális csoportmunka:

magyarázat

beszélgetés

Tanulóközpontú munkaformák:

partnermunka (pl. mentorság)

csoportmunka

egyéni (önálló) munka

Szituációtól függő ösztönzések (szociális tanulás) tervezése

- Aktivizálás módja
- Társas irányultság fejlesztése
- Társak közötti együttműködés
- Kooperáció, kölcsönös segítség.

Kognitív (megismerési) ösztönzők tervezése

A tanulás, ismeretszerzés megtanítása.

Morális ösztönző tervezése

- Szabályok egymás közötti rögzítése, betartása
- Csoportnormáknak való alávetés
- Kötelességtudat, felelősség, önállóság
- Rugalmas kezdeményezések.

Érzelmi ösztönzők tervezése

- Élmények biztosítása
- Légkör, hangnem, nyitottság
- Érzelmi reakciók

Nevelő - fejlesztő tevékenység fajták

- tanítás-tanulás
- társadalmilag hasznos munka
- társas-, közösségi élet
- szabadidős tevékenység

A hatékony kultúráközvetítéshez szükséges pedagógiai és pszichológiai feltételek

A nevelési folyamat jellegét és eredményességét döntően a tanári beállítódás (személyiség), s a kollégium nevelői stílusa - összességében a környezet - határozza meg.

Korlátozó környezet jellemzői:

- merev korlátok,
- állandó kritika,
- humor hiánya,
- merev ellenőrzés,
- tekintély- elv.

Segítő környezet jellemzői:

- flexibilitás,
- pozitív modellek,
- nyitottság,
- humorérzék,
- lelki kultúra,
- céltudatosság,
- empátia,
- kommunikációs kultúra,
- emberség.

Túl engedékeny környezet jellemzői:

- elfogadható modell hiánya,
- felelőtlenség,
- érdeklődés, megértés hiánya,
- korlátok, kontroll hiánya.

BÁTORÍTÓ–MEGENGEDŐ

TILTÓ-KORLÁTOZÓ

nevelői magatartások és a személyiség összefüggése

Önbizalom,önértékelés erősödése	Önbizalom,önértékelés gyengülése
Pozitív énkép	Negatív énkép
Belső kontrollra irányultság	Külső kontrollra irányultság
A felelősség vállalása	A felelősség áthárítása
Önállóság	Függőség
Stabil (erős) ÉN	Gyenge ÉN
Feladatra motiváltság erősödik	Feladatra motiváltság gyengül

A nevelőtanár és diák közötti közvetlen, bizalmi kapcsolat, ill. az ezen alapuló együttműködés teszi igazán lehetővé a gyermek hatékony fejlesztését.

A segítő pedagógus- magatartások, attitűdök

- megfelelő motiváltság, saját meggyőződés vezeti munkájában,
- pálya iránti elkötelezettség, gyermekszeretet,
- pedagógiai tapintat, igényesség,
- a szakterületén való jártasság,
- emocionális érettség, mentális egészség,
- szociabilitás, szervezőkészség,
- természetes viselkedés,
- személyes problémái munkavégzését és kapcsolatrendszerét nem befolyásolja
- energikus, megfelelő kedvel, kondícióval végzi munkáját,
- intelligencia, jól informáltság, széles érdeklődési kör,
- szorgalom, teljesítményorientáltság, kreativitás,
- jó szervezőkészség,
- lelkesedés a munkában,
- humorérzék,
- rugalmasság.

A kreatív nevelésfilozófia krédója

- Individualitás konformizmus helyett
(egyéni képességek figyelembe vétele)
- Az ismerttől az ismeretlen felé haladás
- Öröm a folyamatban és nem csak a teljesítményben
(végeredményben)
- Kérdés-feleletek, vagy tények tanulása helyett
- Interdiszciplináris, és nem szűk kategóriákban gondolkodás
- Jövőorientáció a múltba fordulás helyett
- Tanulás a játékon keresztül
- Szociális és nem csak individuális gondolkodásra való törekvés

Cél:

- igényfelébresztés, kíváncsiság felkeltése,
- speciális képességek és ismeretek fejlesztése,
- kritikai gondolkodás fejlesztése,
- önálló ismeretszerzésre, problémamegoldásra, tervezésre, szervezésre, végrehajtásra (befejezésre) való ösztönzés.

A kultúráközvetítés programjának megszervezéséhez szükséges információk

- az érintett gyermekek kora
- tanulók szociokulturális háttere
- érdeklődési területek, fejlesztendő képességek
- képesség- és motivációs szintjük
- tanulók énképe, perspektívái

- mit tud a pedagógus (a nevelőtestület) nyújtani szakmailag (felkészült-e a testület a feladatok ellátására)
- milyen segítőkre lehet támaszkodni (iskola, család, szakemberek)
- milyen a kollégiumi feltételrendszer (felszereltség, eszközök)
- igénylik-e, elismerik-e a teljesítményt, a pedagógusok erőfeszítését
- szülők elvárásai, támogatási részvétele
- iskola elvárásai, támogatási részvétele
- kollégiumi profil, hagyományok
- milyen formákban biztosítható a tevékenység

STRATÉGIA

- emocionális biztonságot adó környezet kialakítása,
- (megerősítő, bátorító, kockázatvállalásra serkentő),
- szabadság biztosítása (lehetőség a képességek kipróbálásához, a kísérletezéshez - feltételek),
- együttműködési készség fejlesztése,
- széles tevékenységrepertoár biztosítása,
- széleskörű aktivizálás, a tanulói aktivitás ébren tartása (vállalkozói kedv, kreatív erők fejlesztése stb.),
- egyéni igényekhez való alkalmazkodás, választhatóság biztosítása,
- személyre szabott feladatok, célok kitűzése,
- folyamatos együttműködés lehetőségének biztosítása,
- testi és lelki egészség egyensúlyának fenntartása,
- rendszeres értékelés,
- a produktumok bemutatásának, hozzáférhetőségének biztosítása.

A fejlesztést szolgáló módszerek, magatartások

- a gyermekhez való állandó odafordulás (érdeklődés, partnerként való kezelése stb.)
- cselekvésre, munkára, játékra bátorítás
- kérdésre való bátorítás
- önálló ismeretszerzésre való ösztönzés
- önálló probléma megoldásra való ösztönzés
- beszélgetésekbe, vitákba való bevonás
- szabad idő biztosítása az elmélkedésre, a játékra
- óvatos kritika
- inkább értékelése, mint büntetése az individualitásnak
- képzeletfejlesztő, alkotásra serkentő feladatok adása

Irodalom

- ⇒ A közoktatás távlati fejlesztési stratégiája /1996/
- ⇒ Bábosik I./1992/ A nevelés folyamata és módszerei
- ⇒ Báthory Z./1992/ Tanulók, iskolák, különbségek
- ⇒ Barkóczi-Putnoky/1980/: Tanulás és motiváció
- ⇒ Bödecs-Csermely/1985/: Töprengés a középiskolai kollégiumok szerepköréről
- ⇒ Falus I./1993/ Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe
- ⇒ Ferge Zsuzsa /1984/: Az iskolarendszer és az iskolai tudás társadalmi meghatározottsága
- ⇒ Durkó Mátyás / 1995/: A gazdasági élet kihívásai és a hazai felnőttnevelés
- ⇒ Gáspár László: Nevelélmélet
- ⇒ T. Gordon/1989/: TET
- ⇒ Kozéki Béla:/1990/ Az iskolai motiváció
- ⇒ Ladányi - Csanádi /1983/: Szelekció az általános iskolában
- ⇒ E. Landau/1997/: Bátorság a tehetséghez
- ⇒ Műveltségkép és iskola /Vita/ In: Új Pedagógiai Szemle 1995/11
- ⇒ Réthy Endréné/1988/: A tanítás-tanulási folyamat motivációs lehetőségeinek elemzése
- ⇒ Réthy Endréné/1985/: A tanulói személyiségtényezők...
- ⇒ Veszélyeztetettség és iskola /1988/
- ⇒ Vopaleczky György/1998/: A kollégiumi tehetségvédelemről
- ⇒ Vopaleczky György/1988/: Útmutató a kollégiumok programjának fejlesztéséhez